การอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมในยุโรป

อ. สาทิศ ชูแสง

บทนำ

การอนุรักษ์ในแง่ของศิลปสถาปัตยกรรมเคยเป็นงานหรือการเคลื่อนไหวที่ทำกันอยู่ในวงจำกัดโดยผู้ที่เกี่ยวข้องหรือริเริ่มมีบทบาทในโครงการนั้น ๆ มักจะเป็นผู้เชี่ยวชาญเฉพาะส่วน เช่น นักโบราณคดี เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์ รวมทั้งขอบเขตของโครงงานที่ทำมักจะเน้นหนักไปในทางใดทางหนึ่ง เช่นในทางโบราณคดีเป็นการสงวนรักษาอาคาร ส่วนของอาคาร หรือศิลปวัตถุ ซึ่งคงเหลืออยู่และมีคุณค่าความสำคัญและความหมายทางสถาปัตยกรรม ศิลปกรรมและโบราณคดีเป็นส่วนใหญ่ โดยผู้เชี่ยวชาญเหล่านี้มักจะทำงานเป็นกลุ่ม ๆ ในระหว่างผู้ร่วมทำงานที่มีความสนใจ หรือเชี่ยวชาญอย่างเดียวกัน ซึ่งมีจำนวนน้อยเหลือเกิน ต่างกลุ่มก็ต่างพยายามต่อสู้เพื่อสงวนรักษาสิ่งที่พวกเขาเห็นว่าจำเป็นและมีความสำคัญอย่างยิ่ง โดยอาจไม่ได้มีการร่วมมือหรือวางแผนร่วมกันโดยตรงในระหว่างกลุ่ม ผลงานที่สำเร็จออกมาก็ไม่ได้มีมาตรฐานแน่นอนที่จะวัดว่าประสบความสำเร็จเพียงใด มีผลกระทบต่อส่วนอื่นแค่ไหน คงอยู่ในดุลยพินิจของผู้รับผิดชอบกลุ่มเล็ก ๆ นี้เท่านั้นที่จะตัดสิน

การตื่นตัวทางด้านอนุรักษ์ในแนวนี้เท่าที่ปรากฏหลักฐานให้เห็นได้รับอิทธิพลมาจากยุโรปเป็นส่วนใหญ่ โดยเหตุที่ในประเทศแถบนี้มีความเจริญทางด้านวิชาการและศิลปสถาปัตยกรรมควบคู่กันมาเป็นเวลาช้านาน ประกอบกับเหตุผลอีกหลายประการ เช่น ความอุดมสมบูรณ์ในโบราณสถานและโบราณวัตถุ ทั้งที่ยังมีลักษณะเป็นกลุ่มอยู่ในเมืองและส่วนที่เป็นซากปรักหักพัง มีลักษณะเกือบสมบูรณ์ดีทุกประการ ลักษณะการปกครองทางการเมืองซึ่งทำให้เกิดลักษณะเฉพาะต่าง ๆ ทางศิลปสถาปัตยกรรมไปจนกระทั่งผังเมือง รวมทั้งลักษณะวัตถุในการก่อสร้าง ซึ่งคงทนถาวร สามารถมีอายุยืนยาวมาจนถึงทุกวันนี้ เป็นต้น เหล่านี้ล้วนมีส่วนในการพัฒนาการตื่นตัวในการอนุรักษ์ในยุโรป โดยเฉพาะในยุโรปตะวันตกเป็นอย่างมาก ดังที่ได้กล่าวมาแล้วการตื่นตัวในระยะต้นนี้มุ่งจุดสนใจส่วนใหญ่ไปในลักษณะของการซ่อมแซมบำรุงอาคารหรือส่วนของอาคาร หรือศิลปวัตถุ

ต่าง ๆ เพื่อให้คงอยู่ในสภาพเดิมเท่าที่จะเป็นไปได้ โดยในบางครั้งการซ่อมแซมต่อเติมเป็นการทำไปโดยพลการโดยไม่ได้คำนึงถึงประวัติ จุดประสงค์ในการใช้หรือลักษณะเฉพาะของอาคารเหล่านั้นก็มีอยู่มากมาย อย่างไรก็ตามการพัฒนาทางเทคนิคและแนวความคิดในการอนุรักษ์อาคารในยุโรปเริ่มที่จะซับซ้อนและมีประสบผลสำเร็จมากขึ้นทุกทีโดยเฉพาะตั้งแต่คริสตศตวรรษที่ 19 เป็นต้นมา ความสนใจในด้านอนุรักษ์ได้แผ่กว้างออกเรื่อย ๆ จนเป็นที่รู้กันและยอมรับกันว่าแม้แต่สภาพภูมิ-ประเทศทางธรรมชาติของเมืองหรือพื้นที่หนึ่ง ๆ ริมผั่งน้ำ กลุ่มอาคารที่มีลักษณะพิเศษบางอย่างต่างก็มีค่าควรแก่การอนุรักษ์เป็นอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการสงวนรักษาศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ (Historic Centre) ภายในเมืองจากปัญหาต่าง ๆ เช่นปัญหาทางด้านจราจร ด้านที่อยู่อาศัยแออัด การพัฒนาทางเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าพร้อมกับการเติบโตของเมืองฯลฯ เพื่อให้สภาพเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ดำรงคงอยู่ได้ในสภาพที่มีชีวิตชีวาทั้งเหมาะสมสำหรับการใช้สอยในปัจจุบันเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับความอยู่รอดของมัน แนวความคิดลักษณะนี้รวมทั้งแนวความคิดทางโบราณคดีในแง่ของอุทยานประวัติศาสตร์ (Archealogical Sites) ของเมืองทั้งเมือง เช่น ปอมเปอีในอิตาลี เริ่มเป็นที่ยอมรับกันในศตวรรษที่ 20 ในยุโรป โดยเฉพาะในกรีก ฝรั่งเศส เยอรมันและอิตาลี

ประเทศเหล่านี้ล้วนแต่ประสบปัญหาในด้านการพัฒนาและเติบโตของเมืองที่เกี่ยวข้องกับศูนย์กลางที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ที่มีอยู่เดิมแทบทั้งสิ้น การเปลี่ยนแปลงปรับปรุงเพื่อที่จะแก้ปัญหาโดยไม่คำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งใหม่ที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งเก่าที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ อาจมีผลทำให้เมืองหรือสถานที่ที่สำคัญและมีเอกลักษณ์เหล่านั้นลดความสำคัญและขาดเอกลักษณ์ของตนเองจนสิ้นเชิง จากตัวอย่างต่าง ๆ ที่ประเทศเหล่านี้ได้ประสบเช่น การสูญเสียศูนย์กลางที่สำคัญของเมืองไปในสงครามเกือบจะทั้งหมด ทำให้เกิดการสร้างศูนย์กลางของเมืองใหม่ การขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็วทำให้ลักษณะของศูนย์กลางเมืองเก่า (Historic Urban Centres) เริ่มเสื่อมและลดจำนวนลงเรื่อย ๆ ทำให้เกิดการต่อต้านการพัฒนาในลักษณะเก่า ๆ นี้แพร่หลายออกไปเรื่อย ๆ การต่อต้านนี้ก่อให้เกิดการพัฒนาในสาขาใหม่ของการอนุรักษ์ซึ่งเกี่ยวเนื่องไปถึงการวางผังเมืองโดยเน้นการสงวนรักษา, ปรับปรุง ให้คงสภาพเดิมและดัดแปลงให้สภาพของศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ของเมืองหรือพื้นที่หนึ่ง ๆ มีชีวิตชีวาอยู่ได้ในสภาพสังคมปัจจุบัน

สำหรับประเทศไทยซึ่งอุดมไปด้วยโบราณสถานและโบราณวัตถุที่มีคุณค่าของประวัติศาสตร์, วัฒนธรรม รวมทั้งเมืองสำคัญๆที่มีคุณค่าในการอนุรักษ์เป็นจำนวนมาก แต่เนื่องด้วยเหตุผลหลาย

ประการ เช่น การขาดแคลนด้านเงินทุน, ด้านเทคนิค, บุคคลากรที่ชำนาญในด้านต่าง ๆ, ระบบงานที่ซับซ้อนสับสน เหล่านี้ทำให้การพัฒนาในด้านการอนุรักษ์ในประเทศเรายังล้าหลังอยู่มาก ส่วนมากงานอนุรักษ์ที่มีอยู่จะเป็นลักษณะของการสงวนรักษาบูรณะอาคารและส่วนของอาคารเสียเป็นส่วนใหญ่ เช่น การซ่อมแซมภาพเขียนฝาผนังภายในบริเวณวัดต่าง ๆ เป็นต้น ต่อมาภายหลังเริ่มมีการตื่นตัวทางด้านโบราณคดี มีการพัฒนาทางด้านการจัดตั้งอุทยานประวัติศาสตร์ในบริเวณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ของประเทศ เช่น ที่เมืองเก่าสุโขทัย อยุธยา และศรีสัชนาลัย มีการศึกษาในแง่ต่าง ๆ เพื่อจัดทำแผนแม่บท โดยได้รับอิทธิพลทางยุโรปเป็นส่วนใหญ่ จนกระทั่งเมื่อเกาะรัตนโกสินทร์ มีอายุครบสองร้อยปี ในพุทธศักราช 2525 การตื่นตัวในด้านการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมเริ่มที่จะมีความสำคัญและขยายขอบเขตครอบคลุมพื้นที่กว้างมากยิ่งขึ้น เราเริ่มที่จะให้ความสนใจความต่อเนื่องและสัมพันธ์กันของกลุ่มอาคาร ความสำคัญของศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ของเมือง (Historic Urban Centre) เช่น เกาะรัตนโกสินทร์, มีการจัดทำแผนการวางผังเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ เพื่อการพัฒนาที่เหมาะสมโดยให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ส่วนเดิมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของเมืองนั้น ๆ เช่น เชียงใหม่, นครปฐม เป็นต้น

การพัฒนาเหล่านี้ล้วนมีผลดีต่อการพัฒนาประเทศของเราในอนาคต ในการที่เราจะสามารถดำรงไว้ซึ่งมรดกทางศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมพร้อม ๆ กับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและความเจริญของบ้านเมือง ในการที่จะให้บรรจุผลตามที่หวังไว้ เราจำเป็นจะต้องมีความเข้าใจลึกซึ้งถึงด้านต่าง ๆ และปัญหาต่าง ๆ ของการอนุรักษ์เช่น แนวความคิดที่เกี่ยวข้อง, เทคนิคที่ใช้และขั้นตอนต่าง ๆ ตัวอย่างที่สำคัญที่สามารถจะศึกษาได้ และที่เป็นประโยชน์ที่สุดก็คือ แนวการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมในประเทศผู้ริเริ่มการเคลื่อนไหวในด้านนี้ ในการที่จะส่งเสริมการพัฒนาในด้านอนุรักษ์ เราจำเป็นจะต้องเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจทางวิชาการและแนวความคิดในแง่นี้ไปในวงกว้างขึ้น โดยอาจจะเริ่มจากวงการที่เกี่ยวข้อง เช่นสถาปนิก นักผังเมืองนัก โบราณคดี นักวิชาการทางพิพิธภัณฑ์ ไปจนกระทั่งถึงนักวิชาการผู้วางแผนในระดับรัฐบาล, ชุมชนในเมืองหรือในหมู่บ้านหรือพื้นที่หนึ่ง ๆ เพื่อที่พวกเขาเหล่านี้จะได้มีส่วนช่วยในการปรับปรุงมาตรฐานของการอนุรักษ์ในประเทศเราให้เหมาะสมและได้ประโยชน์มากที่สุด

ความหมายและความสำคัญ

ก่อนที่เราจะทำความเข้าใจถึงเรื่องราวของการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรม เราจำเป็นจะต้องรู้และเข้าใจถึงความหมายของคำต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและถูกใช้อ้างอิงหรือถกเถียงกันอยู่เสมอ โดย

จะได้ยกตัวอย่างความหมายและขอบเขตของคำเหล่านี้จากที่ยอมรับกันในประเทศทางยุโรปมาอธิบายพอสังเขป

Conservation หรือ Preservation คืออนุรักษ์หรือรักษาสภาพเดิมของศิลปวัตถุ, สถาปัตยกรรม หรือส่วนของเมืองรวมทั้งสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่า เป็นระยะแรกของการปฏิบัติการทางอนุรักษ์ ซึ่งสามารถใช้ได้ทั้งกับศิลปสถาปัตยกรรมหรือสิ่งแวดล้อม ที่ยังมีประโยชน์ใช้สอยร่วมกับเราในชีวิตประจำวัน และโบราณวัตถุหรือส่วนของเมืองโบราณที่ไม่ได้มีประโยชน์ใช้สอยไปเกี่ยวข้องเลยก็ได้ การปฏิบัติการในระยะแรกนี้เราจำเป็นจะต้องให้ความสนใจถึงแนวทางหรือเทคนิคการต่อเติมให้คงสภาพเดิม ลักษณะของวัตถุที่จะต่อเติมและขอบเขตของมันเป็นพิเศษ ตลอดจนลักษณะการใช้สอย โดยจะต้องกำหนดมาตรการหรือนโยบายที่เป็นที่ยอมรับกันอย่างกว้างขวางให้แน่นอน รวมทั้งแนวทางดูแลรักษาภายหลังด้วย

Restoration การปรับปรุงให้คืนสภาพเดิมเป็นระยะที่สองของการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าแต่แตกต่างกับการอนุรักษ์สภาพเดิมตรงที่ว่า การอนุรักษ์สภาพเดิม (Conservation) เกี่ยวเนื่องกับอาคารหรือส่วนของอาคารที่มีอยู่และมีความสมบูรณ์เกือบจะครบถ้วนทุกอย่าง เป็นลักษณะของการสงวนรักษาเท่านั้น แต่การปรับปรุงให้อยู่ในสภาพเดิม (Restoration) มักจะเป็นโครงงานที่เกี่ยวกับการก่อสร้างหรือรวบรวมขึ้นมาใหม่ ของชิ้นส่วนที่ปรักหักพังลงแล้วแต่ชิ้นส่วนเดิมยังอยู่เกือบจะครบถ้วน การปรับปรุงในลักษณะนี้จะต้องให้ความสำคัญต่อขอบเขตการต่อเติมของศิลปสถาปัตยกรรม แต่ละชนิดเช่นเดียวกัน

Historic Monument ได้แก่ศิลปวัตถุและสถาปัตยกรรมที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เกี่ยวเนื่องทางใดทางหนึ่งกับสังคมหนึ่ง อาจจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกถึงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม, ประเพณี ความเชื่อถือของสังคมนั้น การที่จะตัดสินใจว่าสิ่งใดมีคุณค่าพอที่จะสมควรอนุรักษ์ไว้ จำเป็นจะต้องมีกฎเกณฑ์หรือมาตรการสำหรับวัดโดยแน่นอน โดยขึ้นอยู่กับแต่ละประเทศ โดยอาจกำหนดเป็นกฎบัตรนานาชาติขึ้นก็ได้

Historic Centre หรือ *Historic Urban Centre* ศูนย์กลางที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของเมือง หรือส่วนของเมืองเก่าที่มีลักษณะเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ของตนเอง โดยที่แนวความคิดที่จะตัดสินความสำคัญของส่วนนี้อาจแบ่งได้เป็น

ก) ลักษณะองค์ประกอบของศูนย์กลางหรือกลุ่มอาคารหรือสิ่งแวดล้อมที่มีลักษณะเฉพาะพิเศษเป็นเอกลักษณ์ของตนเอง เช่นการวางแปลน, ขนาดสัดส่วนของถนนและอาคาร เป็นต้น

ข) มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมมาก โดยที่อาจเกี่ยวข้องกับการพัฒนาทางผังเมืองในประวัติศาสตร์ของเมือง เรียกได้ว่ามีคุณค่าทั้งทางความงาม (Aesthetic) และทางประวัติศาสตร์ (Historic)

ค) มีความต่อเนื่องของการดำรงชีวิตของสังคมอยู่ในส่วนนั้น เช่น กิจกรรมของเมืองนั้น ๆ เป็นต้น

เราอาจจะแบ่งประเภทของ Historic Centre ในยุโรปออกเป็นส่วนย่อย ๆ ตามความสำคัญของมันในฐานะที่เป็นศูนย์กลาง โครงสร้าง และลักษณะทางภูมิประเทศของมัน เป็นสี่ลักษณะ คือ

1. กลุ่มของอาคาร หรือส่วนชุมชนที่แยกออกต่างหากจากเมือง แต่ยังมีผู้อาศัยอยู่ เช่น หมู่บ้าน
2. เมืองเล็ก ๆ ต่างจังหวัดที่มีลักษณะพิเศษทางภูมิประเทศ เช่น เมือง Amalfi และ Capri ในอิตาลี
3. เมืองทางประวัติศาสตร์ (Historic town) ซึ่งยังคงลักษณะความสวยงามหรือคุณค่าทางศิลปสถาปัตยกรรม แบบอย่างสมัยเดิมไว้เป็นส่วนใหญ่ เกือบจะทั้งส่วนของเมือง โดยอาจจะมีความสำคัญทางด้านเป็นศูนย์กลางของศิลป, การค้า การเมืองในประวัติศาสตร์มาก่อน เช่น เมือง Florence, Venice ในอิตาลี
4. ส่วนหรือศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ของเมืองใหญ่ เช่นใน Rome และ Naple ในอิตาลี โดยที่ตำแหน่งของศูนย์กลางนี้อาจแตกต่างกันไปในแต่ละเมืองและแต่ละประเทศ

การแก้ปัญหาเพื่อพัฒนาการอนุรักษ์ในแต่ละส่วนข้างบนนั้น จำเป็นจะต้องใช้วิธีการแก้ปัญหาที่แตกต่างกันแล้วแต่กรณี

Urban Renewal เป็นระยะของการอนุรักษ์ในระดับกว้างขึ้นกว่า Restoration และเป็นวิธีการที่เพิ่งจะเริ่มทำกันในระยะศตวรรษที่ 20 โดยเน้นถึงการวางผังเมือง โดยมีการวิจัยถึงด้านเศรษฐกิจ, สังคม และเทคโนโลยี เพื่อที่จะให้การดำรงชีวิตในส่วนของเมืองเก่าที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ ได้ประโยชน์และเป็นไปได้โดยดีที่สุด ทั้งนี้โครงการอาจหมายถึงการก่อสร้างอาคารเก่าขึ้นมาใหม่ การปรับปรุงรื้อทิ้งส่วนต่อเติมที่ไม่มีคุณค่า การจัดส่วนบริการทางสาธารณูปโภคเพิ่มเติม รวมทั้งการกำหนดประโยชน์ใช้สอยใหม่ในอาคารเก่าเพื่อผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของส่วนของเมืองนั้น ๆ

Urban Rehabilitation ภายในส่วนของการวางผังเมือง และในแง่ของการอนุรักษ์การปฏิบัติการระยะนี้เป็นระยะสุดท้าย ซึ่งครอบคลุมเกือบจะทุกชนิดของการอนุรักษ์ ตั้งแต่การสงวนรักษาของเดิม การปรับปรุงของที่ปรักหักพังให้คงสภาพเดิม การวางแผนในระดับผังเมือง โดยครอบคลุมถึงการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนนั้น ๆ เมื่อการโยกย้ายจากที่เดิมเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องทำ โดยมีเป้าหมายหลักเพื่อความอยู่รอดของศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ของเมืองเหล่านั้น ในสภาพเศรษฐกิจสังคมในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตามการปรับปรุงเพิ่มเติมในส่วนของ Historic Centre เพื่อความอยู่รอดของมัน รวมทั้งความสำคัญทางเอกลักษณ์ของเมืองที่มีต่อผู้อาศัยหรือชุมชนนั้น ๆ จะต้องมีการจัดมาตรการหรือนโยบายในการต่อเติม ให้รัดรุมและเป็นที่ยอมรับอย่างน้อยในระดับชาติ ก่อนที่จะมีการกระทำการใด ๆ โดยถ้าศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ของเมืองจะต้องถูกจัดเข้าใหม่ในส่วนของเมืองในอนาคต เพื่อเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมสังคม หรืออื่น ๆ เราอาจจะกำหนดไว้ว่าในบริเวณดังกล่าวจะไม่มีการพัฒนาขยายขอบเขต หรือรื้อถอนใด ๆ เลย หรือหากจะมีก็ต้องมีการระมัดระวังเป็นพิเศษเพื่อดำรงไว้ซึ่งลักษณะดั้งเดิมที่มีคุณค่าของเมืองหรือส่วนของเมืองนั้น ๆ

ส่วนประกอบของเมืองซึ่งควรจะต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษก่อนที่จะมีการพัฒนาในด้านการอนุรักษ์ ได้แก่

ก) ลักษณะของระบบถนนเดิม

ข) ขนาดและสัดส่วนของมวลและที่ว่างภายในเมือง

ค) การใช้รูปทรงลักษณะต่าง ๆ ภายในที่ว่างของเมือง

ง) การใช้องค์ประกอบนอกเหนือจากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ภายในส่วนที่จะอนุรักษ์ได้แก่ พวกป้ายโฆษณา, ไฟฟ้า เป็นต้น

จ) ลักษณะเฉพาะทางภูมิศาสตร์และลักษณะการจัดผังเมือง

ประวัติการพัฒนาทางด้านอนุรักษ์ ฯ ในอิตาลีและโดยทั่วไปในยุโรปโดยสังเขป

หลังจากที่ได้ทอดทิ้งปล่อยปละละเลยศิลปสถาปัตยกรรมที่เก่าแก่ผุพังมาเป็นเวลานาน อิตาลีเป็นประเทศแรกที่มีการเคลื่อนไหวเพื่อป้องกันและสงวนรักษามรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่ายิ่ง โดยเริ่มมีการเคลื่อนไหวในด้านนี้ในสมัยเรเนอซองส์ ในประมาณคริสตศตวรรษที่ 15

กฎเกณฑ์สำหรับการสงวนรักษาศิลปวัตถุและสถาปัตยกรรมได้ถูกเริ่มตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกโดย Pope Pius ที่ 2 ในราชกฤษฎีกาลงวันที่ 18 เมษายน 1462 และส่งเสริมโดยราชกฤษฎีกาของสันตปาปาต่อ ๆ มาในปี ค.ศ. 1516 ถึง 1802 ในขณะเดียวกัน เมืองต่าง ๆ ของอิตาลีในสมัยนั้นซึ่งต่างซึ่งไม่ขึ้นต่อกันก็ออกพระราชบัญญัติที่เกี่ยวเนื่องกับการสงวนรักษาศิลปวัตถุ สถาปัตยกรรมมาคุ้มครองในส่วนของตน

ความเจริญทางด้านอนุรักษ์ไม่ว่าจะเป็นในแง่ของทางกฎหมายหรือทางเทคนิค เริ่มมีมาเป็นเวลานานแล้วในอิตาลี ที่ซึ่งอุดมไปด้วยซากศิลปวัตถุและสถาปัตยกรรมของกรีกและโรมันที่โดยมากยังคงสภาพดีอยู่ และบางส่วนมีตำแหน่งอยู่ในส่วนของเมืองเก่าที่ยังมีผู้คนอาศัยอยู่

การตื่นตัวทางด้านอนุรักษ์ในอิตาลีที่เริ่มมีมาช้านานนี้ อาจจะเนื่องด้วยสาเหตุของความเชื่อทางปรัชญาที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ (Humanist Ideals) และความชื่นชมในศิลปวิชาการของสมัยเก่าโดยเฉพาะทางสถาปัตยกรรม ซึ่งสถาปนิกอิตาเลียนในสมัย Renaissance นำมาใช้มากในขณะนั้น

รัฐบาลอิตาลีได้ออกกฎหมายแรกที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการอนุรักษ์งานทางศิลป ภายหลังจากการรวมรัฐต่าง ๆ ของประเทศเข้าด้วยกัน ในประมาณเดือนกรกฎาคม ค.ศ. 1902 โดยเน้นเกี่ยวกับสงวนรักษาเท่านั้น กฎหมายลักษณะนี้ไม่เหมาะสมเท่าที่ควร เนื่องด้วยชาวอิตาเลียนในขณะนั้นนิยมชมชอบในซากปรักหักพังของอาคารโบราณซึ่งมีอยู่มากมายเหมือนกับชาวกรีก ดังนั้นสิ่งซึ่งมักกระทำกันจึงมักจะเป็นการจัดเตรียมการขุดค้นและเตรียมการเพื่อรักษาศิลปวัตถุทางโบราณคดีนั้นให้ปลอดภัยที่สุด ในอิตาลี โบราณวัตถุที่ไม่สามารถเคลื่อนย้ายได้ สามารถถูกสงวนรักษาโดยลักษณะของกฎหมายการเวนคืนที่ดิน ซึ่งเป็นข้อจำกัดสิทธิการเป็นเจ้าของพื้นที่ดินจากเจ้าของ รวมทั้งรัฐยังมีสิทธิที่จะซื้อศิลปวัตถุได้ก่อนอีกด้วย กฎหมายอีกอย่างหนึ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์เป็นอย่างมากก็คือการห้ามส่งศิลปวัตถุที่มีคุณค่าเป็นสินค้าออกของประเทศ

นับว่าอิตาลีมีโชคดีอย่างยิ่งที่มีเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์อยู่ในสภาพที่ดีเป็นจำนวนมาก ซึ่งถูกสงวนรักษาเป็นศตวรรษปลอดภัยจากสงครามและการขยายตัวของเมืองนับครั้งไม่ถ้วน จนกระทั่งภายหลังจากสงครามโลก ปัญหาเสื่อมโทรมและความเสียหายของเมืองที่เกิดจากสงครามทำให้อิตาลีเริ่มที่จะต่อสู้เพื่อป้องกันมรดกทางศิลปสถาปัตยกรรมของพวกเขาอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งในไม่ช้าพวกเขาก็แสดงให้เห็นว่าเป็นผู้ที่เชี่ยวชาญในด้านนี้อย่างสูงประเทศหนึ่ง ถึงแม้ว่าปัญหาของการอนุรักษ์ศูนย์กลางประวัติศาสตร์ภายในเมืองจะยังไม่ถูกมองว่าเป็นเรื่องสำคัญนักก็ตาม

ในระยะสามสิบปีที่ผ่านมา การขยายตัวทางผังเมืองได้ขยายตัวไปเร็วมากในเมืองต่าง ๆ ของอิตาลี เช่น Genoa, Balogna, Florence และ Naples โดยเกี่ยวเนื่องกับการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรม และการคมนาคม การขยายตัวอย่างรวดเร็วนี้จะเป็นอันตรายอย่างมากต่อลักษณะดั้งเดิมของเมืองหรือส่วนของเมืองซึ่งมีศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์เหล่านี้ ในอีกแง่หนึ่ง ประชาชนชาวอิตาเลียนเริ่มที่จะเป็นห่วงเป็นใยต่ออันตรายที่อาจจะเกิดขึ้นกับศิลปสถาปัตยกรรมของตน จากการที่มีอุทกภัยครั้งใหญ่ใน Florence ในปี 1966 ทำความเสียหายอย่างมากมายต่อศิลปวัตถุที่มีค่า รวมทั้งสภาพของเมือง Venice เมืองที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักไปทั่วโลกที่กำลังจะจมลงในทะเลทีละน้อย สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดการตื่นตัวในการหามาตรการป้องกันและอนุรักษ์ในขอบเขตของเมืองมากยิ่งขึ้นในปัจจุบัน

ในขณะที่อิตาลีมีส่วนช่วยเหลือการพัฒนาด้านการอนุรักษ์โดยที่จุดเด่นในด้านเทคนิคการอนุรักษ์ประเภทต่าง ๆ ประเทศอื่น ๆ ในยุโรปก็มีส่วนช่วยในด้านอื่น ๆ เช่น เยอรมัน มีความเชี่ยวชาญเป็นพิเศษในการอนุรักษ์ส่วนของเมืองหรือศูนย์กลางของเมืองเนื่องด้วยมีความสนใจมาเป็นเวลานาน ประกอบกับที่ต้องสูญเสียส่วนของเมืองใหญ่ ๆ เพราะสงครามโลกมากมาย ทำให้ต้องค้นคว้าหาทางสร้างขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่งส่วนทางด้านฝรั่งเศสโดยปกติจะเป็นผู้นำในด้านการกำหนดกฎเกณฑ์ในการบริหารโครงการอนุรักษ์ที่ก้าวหน้าและได้ประโยชน์ที่สุดอยู่เสมอ

แนวทางการศึกษาด้านการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม

ในปัจจุบันขอบเขตของการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ได้ขยายออกไปในสาขาต่าง ๆ มากมายยิ่งกว่าเดิม สำหรับในยุโรปซึ่งเป็นศูนย์กลางทางวิชาการในด้านนี้ได้มีการแบ่งแนวการศึกษาที่เกี่ยวข้องออกเป็นกลุ่มใหญ่ 4 กลุ่ม โดยมีรายละเอียดโดยสังเขป คือ

Architectural Conservation คือสาขาอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม ทั้งรวมไปถึงการอนุรักษ์โบราณสถานทางโบราณคดีด้วย นับเป็นสาขาที่มีขอบเขตการศึกษากว้างขวางมาก โดยส่วนมากผู้ที่สนใจหรือเหมาะสมสำหรับศึกษาแล้วนำไปใช้ปฏิบัติ ได้แก่ สถาปนิก, นักผังเมือง, นักโบราณคดี นักเศรษฐศาสตร์ เป็นต้น

สำหรับรายละเอียดที่ศึกษาโดยสังเขปได้แก่

- การศึกษาประวัติศาสตร์ของการอนุรักษ์ ฯ
- แนวความคิดในการอนุรักษ์ ฯ
- ขั้นตอนการอนุรักษ์ เช่น การสำรวจและวิเคราะห์ รวบรวมข้อมูล ฯลฯ

– เทคนิคการอนุรักษ์

– การอนุรักษ์ในแง่ต่าง ๆ เช่น Rehabilitation

– เมืองทางประวัติศาสตร์ และการวางแผนการอนุรักษ์ ฯ เป็นต้น

Conservation of Architectural Surfaces ได้แก่สาขาซึ่งเน้นหนักในทางสงวนรักษาและแก้ไขสภาพของพื้นผิวทางสถาปัตยกรรม ซึ่งเสื่อมโทรมและหมดสภาพไปเนื่องด้วยเหตุต่าง ๆ กัน ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษา การอนุรักษ์ภาพจิตรกรรมฝาผนัง (Mural Painting) และผิวโมเสด (Mosaic) โดยศึกษาทางทฤษฎีและขั้นตอนทางปฏิบัติ ในการอนุรักษ์สิ่งเหล่านี้ สำหรับในสาขานี้ ผู้ที่สนใจศึกษาอาจได้แก่ นักวิทยาศาสตร์, นักเคมี, สถาปนิก, จิตรกร เป็นต้น

Scientific Principles of Conservation ได้แก่ สาขาที่ศึกษาโดยละเอียดถึงหลักวิทยาศาสตร์ ที่เกี่ยวข้องกับวัสดุในการก่อสร้างและการอนุรักษ์สงวนรักษาส่วนของวัสดุนั้น ๆ โดยมีการศึกษาถึงโครงสร้างภายในของวัสดุแต่ละชนิดในแง่ของเคมี, สาเหตุของการทรุดโทรมเทคนิคและทางป้องกันรักษา ผู้ที่สนใจศึกษาในสาขานี้ มักจะได้แก่ ผู้เชี่ยวชาญในการสงวนรักษาอาคารและโบราณวัตถุ, นักวิทยาศาสตร์, นักโบราณคดี, สถาปนิก ผู้เก็บเอกสารสำคัญ เป็นต้น

Preventive Conservation in Museums เป็นสาขาที่เน้นข้อมูลรายละเอียดและเทคนิคที่ใช้ในการสงวนรักษาสิ่งมีค่าในพิพิธภัณฑ์ และห้องสมุดโดยศึกษาถึงแนวทางการออกแบบที่ถูกต้อง ปัญหาต่างๆ ที่เป็นต้นเหตุ เช่นการใช้ไฟ, อุณหภูมิ ระบบป้องกันไฟและโจรกรรม เป็นต้น สำหรับผู้ที่สนใจศึกษาในด้านนี้มักจะได้แก่ ผู้ดูแลพิพิธภัณฑ์, บรรณรักษ์,สถาปนิก เป็นต้น

นอกเหนือจากสาขาต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้น ซึ่งนับว่าเป็นสิ่งจำเป็นมากในการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม การที่เราจะพัฒนาและวางแผนการอนุรักษ์ให้ก้าวหน้าได้ประโยชน์ที่สุดได้ ยังจำเป็นจะต้องอาศัยการเผยแพร่ความรู้ขั้นพื้นฐานไปยังเยาวชนและชุมชนส่วนใหญ่ด้วย ในแง่ของประวัติศาสตร์ทั้งด้านอนุรักษ์และที่เกี่ยวกับศิลปสถาปัตยกรรมโบราณสถานและสิ่งแวดล้อมที่เป็นของพวกเขาทุกคน โดยอาจทำในลักษณะของสิ่งตีพิมพ์ การบริการทางการศึกษาของสถานศึกษาต่าง ๆ และพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น เพื่อที่จะให้ชุมชนมีความหวงแหนชื่นชมในมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของพวกเขามากยิ่งขึ้น ให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ ฯ ซึ่งจะขยายวงกว้างต่อไปในอนาคตให้ประสบผลสำเร็จดียิ่งขึ้น

ขั้นตอนต่าง ๆ ในกระบวนการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมในยุโรป

การวางแผนและนโยบาย

การอนุรักษ์บริเวณที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ศิลปสถาปัตย์และวัฒนธรรม และอาคารหรือสิ่งแวดล้อมที่อยู่ภายใน เพื่อให้ดำรงไว้คู่กับการวางผังเมืองในสมัยปัจจุบันเป็นของค่อนข้างจะใหม่ ในสาขาแวดวงการอนุรักษ์ ฯ ซึ่งเคยพูดถึงแต่การสงวนรักษา, ซ่อมแซมและปรับสภาพศิลปวัตถุหรือโบราณสถานเป็นชั้น ๆ มาก่อน

ด้วยเหตุที่แนวความคิดของ "อนุสาวรีย์" (Monuments) ได้เปลี่ยนไปจากเดิมและมีขอบเขตกว้างขวางขึ้น ไม่สามารถจะอยู่ภายใต้การควบคุมหรือการวางแผนของผู้บริหารกลุ่มเดียวได้อีกต่อไป ในแนวความคิดใหม่นี้ต้องการความร่วมมือจากส่วนบริการหลาย ๆ ส่วนที่เกี่ยวเนื่องกับการวางแผนของเมืองและของประเทศนั้นมากยิ่งขึ้น ในอันที่จะป้องกันการเสื่อมโทรม, สงวนรักษาและปรับสภาพศิลปสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่า ความคิดทำนองนี้แตกต่างจากนโยบายหลักเดิมของการอนุรักษ์ โดยถือหลักใหญ่ในการวางแผนที่พอจะสรุปได้ คือ

1. เราควรที่จะคิดถึงศูนย์กลางที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ในแง่ของสิ่งที่มีอยู่จริง ๆ ซึ่งนอกเหนือจากศิลปสถาปัตยกรรม สิ่งแวดล้อมและปัญหาต่าง ๆ ของการอนุรักษ์ฯ ที่มีอยู่แล้ว ยังจะมีปัญหาที่เกี่ยวข้องอย่างอื่น ๆ อีก เช่น ปัญหาที่อยู่อาศัย, ความสะอาด, จราจร และปัญหาทางเศรษฐกิจสังคม
2. การอนุรักษ์และจัดการวางแผนสงวนรักษาศูนย์กลางเหล่านี้เป็นการอนุรักษ์ ในฐานะที่มันเป็นส่วนหนึ่งของเมือง ดังนั้นการจัดการใด ๆ ที่เกี่ยวข้องควรจะคำนึงถึงหรือยึดหลักทางการจัดผังเมืองโดยอาศัยหลักฐานหรือการวิเคราะห์ที่มีอยู่ และให้ความสำคัญแก่คุณค่าทางประวัติศาสตร์ภายในบริเวณนั้นเป็นพิเศษ
3. แต่ละขั้นตอนของการสงวนรักษา, ปรับปรุงหรือการจัดการวางแผนในสิ่งแวดล้อมดังกล่าว ควรมีการศึกษาอย่างถี่ถ้วนก่อนลงมือทำ และงานทุกอย่างที่ทำไปแล้วควรบันทึกเป็นรายงานโดยละเอียด
4. วิธีที่เห็นจะได้ผลที่สุดในการสงวนรักษาส่วนที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของเมืองนั้น ๆ ก็คือ การปรับสภาพของมันให้ดำรงอยู่ได้ควบคู่กับสภาพสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบัน โดยผลที่ออกมาควรจะเป็นการวางแผนการอนุรักษ์ที่เกี่ยวข้องกับด้านเทคนิคและด้านเศรษฐศาสตร์นั่นเอง

5. ในระหว่างการดำเนินการในการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมใด ๆ ก็ตาม เราจำเป็นจะต้องให้ความเคารพต่อกฎเกณฑ์เดิมของงานแต่ละสมัย แต่หากบางครั้ง อาคารบางอาคารจำเป็นที่จะต้องถูกเปลี่ยนแปลงเพื่อให้ใช้ประโยชน์อย่างอื่นต่างจากเดิมในการอนุรักษ์ส่วนนั้น ๆ เราจำเป็นจะต้องทำการศึกษาส่วนต่างๆ ของอาคารนั้นอย่างถี่ถ้วน และเลือกรักษาเฉพาะส่วนที่สำคัญจริง ๆ ส่วนที่เหลือซึ่งอาจทำให้เสื่อมคุณค่าต่อรูปร่างรูปทรงของอาคารนั้นก็สามารถที่จะตัดออกได้
6. ในการปรับสภาพในบริเวณเก่าของเมืองให้มีชีวิตชีวาขึ้น บางครั้งเราอาจใช้วิธีการแก้ปัญหาโดยใช้แนวความคิดทางสถาปัตยกรรมสมัยใหม่ก็ได้ แต่จะต้องคำนึงถึงความประสานกลมกลืนกันของสิ่งแวดล้อมทางประวัติศาสตร์นั้น ๆ อยู่เสมอ
7. ในการดำเนินการอนุรักษ์ ฯ แต่ละครั้ง จำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมือต่อเนื่องกันอย่างใกล้ชิดเสมอระหว่างสำนักวางผังเมืองนั้น ๆ และสำนักงานองค์การ หรือผู้เชี่ยวชาญอื่น ๆ ในสาขาที่เกี่ยวข้องทุก ๆ ขั้นตอนของงาน ตั้งแต่ระยะการวิเคราะห์ไปจนถึงการลงมือทำการ

กฎบัตรนานาชาติที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ ฯ ในยุโรป

การกำหนดกฎเกณฑ์เป็นแนวทางสำหรับสงวนรักษาและปรับปรุงศิลปสถาปัตยกรรมโบราณ ซึ่งเป็นที่ยอมรับกันในระดับนานาชาติเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องยึดถือให้เหมือนกัน ในขณะที่แต่ละประเทศมีหน้าที่รับผิดชอบในการใช้แผนดังกล่าว โดยปรับให้เข้ากับวัฒนธรรมและประเพณีของตนอีกครั้งหนึ่ง

กฎเกณฑ์ขั้นพื้นฐานเหล่านี้ถูกกำหนดขึ้นครั้งแรกในการประชุมของกลุ่มผู้อนุรักษ์นานาชาติที่กรุงเอเธนส์ ประเทศกรีก ชื่อว่า "The Athen Charter" ในปี ค.ศ. 1931 ซึ่งมีส่วนอย่างมากในการกระตุ้นการพัฒนาในด้านอนุรักษ์ ฯ ในระดับนานาชาติ ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวในวงการอย่างกว้างขวาง เห็นได้จากผลงานขององค์การต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเช่น ICOM และ UNESCO และจากกฎบัตรนานาชาติเพื่อการอนุรักษ์ ฯ (International Charter for the Conservation and Restoration of Momuments and Site) ซึ่งเป็นผลสรุปจากการประชุมที่ Venice เมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม ค.ศ. 1964 และได้ปรับปรุงสรุปผลอีกครั้งเป็นกฎบัตรล่าสุดในการชุมนุมอภิปรายปัญหาในการอนุรักษ์ ระดับนานาชาติ ครั้งที่ 6 ที่เมือง Rome, Bari Florence และ Verone ใน

อิตาลี เมื่อวันที่ 25–30 พฤษภาคม ค.ศ. 1981 โดยมีใจความละเอียดสรุปพอสังเขป 16 ข้อ โดยแบ่งแยกตามหัวข้อใหญ่ 5 หัวข้อ คือ

ก) คำนิยามและแนวความคิด (Definition)

ข) การสงวนรักษา (Conservation)

ค) การปรับปรุงให้คงสภาพเดิม (Restoration)

ง) บริเวณสำคัญทางประวัติศาสตร์ (Historic sites)

จ) การขุดค้นทางโบราณคดี (Excavation)

ขั้นตอนการดำเนินงาน

ในหลายปีที่ผ่านมา ระบบการจัดวางแผนเพื่อการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อม โดยเน้นถึงระเบียบแบบแผน (Methodological Proceedings) เริ่มที่จะเป็นที่ยอมรับและนำมาใช้ในโครงการอนุรักษ์เมืองและส่วนของเมืองในหลาย ๆ เมืองในยุโรป

โดยธรรมชาติแล้วในแต่ละโครงการย่อมจะต้องคำนึงถึงลักษณะเฉพาะและปัญหาที่แตกต่างกันออกไปของในแต่ละบริเวณ การที่จะกำหนดระบบวิธีการที่เป็นแบบอย่างที่ดีที่สุด ย่อมจะเป็นไปไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตามกฎระเบียบบางอย่างโดยทั่วไปสามารถที่จะปรับให้เข้ากับสภาพของแต่ละเมืองได้ และมักจะเป็นสิ่งจำเป็นที่จะต้องทำในโครงการทุก ๆ โครงการ

การสงวนรักษา ปรับสภาพและบำรุงรักษาบริเวณที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมโบราณเป็นลักษณะของการวางแผนผังเมืองอย่างหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ระเบียบวิธีการที่ใช้ก็สมควรจะคล้ายคลึงกับวิธีการการศึกษาทางผังเมือง โดยเกี่ยวกับการออกแบบและวางแผนทางกายภาพ (Physical Planning and Design) ภายในเมือง, ถิ่นฐานชุมชน (Settlements) และในขอบเขตรอบนอก

เราสามารถที่จะแบ่งขอบเขตการอนุรักษ์ออกเป็น 3 ระดับ เพื่อให้เห็นชัดเจนขึ้นโดยแบ่งเป็น.–

1. การอนุรักษ์บริเวณทางประวัติศาสตร์ในขอบเขตรอบนอก (Wider areas) และในระดับภาค (Regional plans) ซึ่งรวมอาณาเขตกว้างขวางมากที่สุด
2. การอนุรักษ์ ฯ ศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ของเมือง (Historic Cores) และบริเวณที่มีค่าทางสิ่งแวดล้อมโดยรอบภายในแผนแม่บท (Master Plan)

3. การอนุรักษ์ฯ และปรับสภาพบริเวณสำคัญทางประวัติศาสตร์ภายในพื้นที่ที่ทำการศึกษาโดยละเอียดที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบทางสถาปัตยกรรมและผังเมือง การอนุรักษ์ในระดับนี้อาจหมายถึงกลุ่มของอาคาร, อาคารหนึ่งๆ หรือส่วนของอาคาร สิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าแก่การอนุรักษ์ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าในระดับหนึ่งและสอง การอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรม และสิ่งแวดล้อมเป็นเพียงส่วนหนึ่งของการพิจารณาวางผังเมือง ดังนั้นระเบียบวิธีการในสองระดับแรกจึงกล่าวเฉพาะวิธีการที่เกี่ยวกับการสงวนรักษา (Protection) ประเมินคุณค่า (Evaluation) และการปรับปรุงสภาพเดิม (Restoration) ของมรดกทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเหล่านี้ ส่วนในระดับที่สามนั้นเป็นการรวบรวมวิธีการขั้นสมบูรณ์ โดยระบบวิธีการเริ่มตั้งแต่การศึกษาขั้นต้นไปจนถึงการจัดทำจนเป็นผลสำเร็จ (Implementation)

จากขอบเขตดังกล่าว จะขอกล่าวถึงวิธีการดำเนินการในแต่ละระดับโดยสังเขป เพื่อจะได้เข้าใจในรายละเอียดยิ่งขึ้นดังนี้

ระดับการอนุรักษ์ฯ ในขอบเขตระดับภาค (Regional plan) และรอบนอก (Wider areas) มีวิธีการวางแผนการอนุรักษ์คือแบ่งเป็น.–

1. จัดรวบรวมข้อมูลของพื้นที่ (Inventory) ที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ และกลุ่มอาคารที่อยู่ในพื้นที่ดังกล่าว โดยอาศัยระบบของนานาชาติ, ระดับชาติและระดับภูมิภาค
2. รวบรวมจัดเก็บหลักสูตรสำคัญทางประวัติศาสตร์และลักษณะในปัจจุบัน จากแผนที่ รูปถ่าย, รูปถ่ายทางอากาศ, รูปถ่าย Photogrammetry เป็นต้น
3. การจัดประเภท (Classification) ของบริเวณในผังโดยแบ่งตาม รูปร่าง ลักษณะ, แบบอย่างการจัด, ลำดับการเจริญเติบโต และอื่นๆ
4. การวิเคราะห์ตีความและเสนอแนะเพื่อการอนุรักษ์ (Evaluation and Protection Proposals)
5. การเข้าร่วมเป็นที่ปรึกษาในโครงการขั้นต่อๆ ไป

ระดับการอนุรักษ์ฯ ในขอบเขตของศูนย์กลางทางประวัติศาสตร์ของเมือง (Historic Urban Centre) และพื้นที่โดยรอบภายในผังแม่บท แบ่งเป็น

1. การรวบรวมข้อมูลทางเทคนิค โดยมีการแสดงตำแหน่งสำคัญต่างๆ ในผัง รวมทั้ง Zoning การรวบรวมแผนที่เก่า, รูปเขียน, รูปถ่ายทางอากาศ, Photogrammetry.

2. การรวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับอาคารสำคัญต่าง ๆ ภายในเมืองลงในผังแม่บท โดยการสำรวจ แสดงรายละเอียดต่าง ๆ ของอาคาร และการเสนอแนะการอนุรักษ์และวิธีปฏิบัติ

3. การวิเคราะห์พื้นที่ของเมือง จัดทำโดยละเอียดถึงประวัติการเจริญเติบโต พื้นที่ประเภทต่าง ๆ การวิเคราะห์ในด้านความสัมพันธ์ระหว่างเมืองกับพื้นที่โดยรอบ การวิเคราะห์ทางกายภาพ

4. การตีความและเสนอแนะการอนุรักษ์ บริเวณสำคัญต่าง ๆ โดยมีระเบียบปฏิบัติที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่

5. การศึกษาถึงวิวัฒนาการทางผังเมืองของเมืองนั้น ๆ บ่งบอกถึงสาเหตุการเสื่อมโทรม, การขยายตัวระยะต่าง ๆ ทางเข้าออกสำคัญ ฯลฯ

6. การวิเคราะห์ถึงสาเหตุการเสื่อมโทรมของพื้นที่ดังกล่าว โดยศึกษาจากวิวัฒนาการผังเมือง, การค้นคว้าถึงประวัติศาสตร์และการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจสังคม

7. จัดทำเป็นโปรแกรมในการอนุรักษ์ ฯ บริเวณดังกล่าวภายในผังแม่บท โดยจัดทำเป็น Guide line ในการอนุรักษ์ ฯ แนวทางการปฏิบัติและวางแผนพื้นที่ที่ควรสงวนรักษา ฯลฯ

8. เข้าร่วมในการจัดทำผังแม่บทขั้นสุดท้าย ซึ่งจะประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

ระดับการอนุรักษ์ ฯ ในขอบเขตของพื้นที่ที่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ภายในพื้นที่เฉพาะหนึ่ง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดวางผังของเมืองและการออกแบบสถาปัตยกรรม เป็นระดับที่มีขั้นตอนในการทำงานสมบูรณ์ที่สุด โดยแบ่งเป็น

1. การศึกษาข้อมูลของสภาพปัจจุบัน ประกอบด้วย.–

– การศึกษาจากรูปถ่ายและแผนที่เก่า, รูปถ่ายทางอากาศ, Photogrammetry, Panoramic view

– การสำรวจทำผังแสดงรายละเอียดในบริเวณซึ่งอาจทำโดยวิธีสำรวจเก็บข้อมูลและระบบ Photogrammetry ซึ่งประกอบด้วย ผังซึ่งแสดงบริเวณและอาคารที่สำคัญ, รูปด้าน รูปตัด ของอาคารและบริเวณ, ข้อมูลทางเทคนิคโดยละเอียด

- รวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอาคารในบริเวณ ซึ่งประกอบด้วย สิ่งตีพิมพ์ที่เกี่ยวข้อง, ผังและรายละเอียดของอาคารที่แตกต่างกัน ในแง่ของประวัติศาสตร์, ศิลปสถาปัตยกรรม, เทคนิคการก่อสร้าง, ประวัติการซ่อมแซม
- การวิเคราะห์ข้อมูลสภาพปัจจุบัน แสดงโดย ผัง Charts รายงาน, รูปถ่าย ประกอบด้วยการวิเคราะห์อาคารทางด้านประวัติศาสตร์, สุนทรีย์ภาพ, สถาปัตยกรรม, สภาพของอาคาร, การใช้สอยอาคาร, สาธารณูปโภค ฯลฯ การวิเคราะห์ทางเศรษฐศาสตร์, การวิเคราะห์เกี่ยวกับด้านกฎหมาย และการเป็นเจ้าของ, การจราจรในบริเวณ, และพื้นที่สีเขียว

2. การประเมินคุณค่าของส่วนที่จะอนุรักษ์ ฯ และการเสนอแนะในการสงวนรักษา ประกอบด้วยการประเมินคุณค่า จัดลำดับความสำคัญของสิ่งแวดล้อม, กำหนดบริเวณที่ควรสงวน, ปรับปรุงและวิธีการ ขั้นตอนนี้เป็นการพิจารณาถึงความจำเป็นในการอนุรักษ์
3. การศึกษาการพัฒนาทางผังเมืองของส่วนที่เกี่ยวข้องและของทั้งเมือง
4. การศึกษาถึงสาเหตุของการเสื่อมโทรม ในบริเวณหรือของอาคารโดยสาเหตุเกิดเนื่องจากตำแหน่งทางภูมิประเทศ, การก่อสร้างหรือโครงสร้าง, ด้านเศรษฐกิจและสังคม ฯลฯ
5. การจัดทำเป็นโปรแกรม* โดยกำหนดเป็นวิธีการทำงานจากรายละเอียดต่าง ๆ จากการศึกษาข้างต้น เช่น ขอบเขตโครงการ, แนวทางสงวนรักษา, ลำดับความสำคัญของสิ่งที่จะทำการอนุรักษ์, สิ่งใดที่จะต้องการ การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงและออกแบบ, การดูแลบำรุงรักษา เป็นต้น
6. ขั้นตอนลงมือทำ (Implementation) ในชั้นนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องได้รับความร่วมมืออย่างใกล้ชิดจากผู้เชี่ยวชาญซึ่งได้เคยร่วมมือในขั้นตอนแรก ๆ มาแล้ว รวมทั้งในระหว่างที่ลงมือทำจะต้องมีการบันทึกความก้าวหน้า, ปัญหาต่าง ๆ โดยละเอียดไว้เป็นหลักฐานด้วยเสมอ
7. จัดพิมพ์ผลงาน ที่สำเร็จออกมาในรูปแบบของรายงาน

---

*หมายเหตุ สำหรับโครงการขนาดเล็ก เช่น อาคาร ขั้นตอนก่อนหน้าการจัดทำเป็นโปรแกรมจะเป็นเช่นเดียวกับโครงการใหญ่ แต่จะมีรายละเอียดมากกว่า

สถาบันที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ฯ

สิ่งที่จำเป็นที่สุดอย่างหนึ่ง เพื่อให้การดำเนินการด้านอนุรักษ์ฯ เป็นไปได้โดยราบรื่นก็คือ การจัดระบบงานที่ประสานกันอย่างเหมาะสม ในปัจจุบันนี้ เมืองต่าง ๆ ที่มีการตื่นตัวทางด้านอนุรักษ์ในยุโรปมีการประสานความร่วมมือระหว่างสถาบันที่มีความรับผิดชอบ ในแต่ละสาขา จากการวางแผนที่ได้ผลของส่วนกลาง เช่น รัฐบาล ช่วยให้ปัญหาต่าง ๆ ที่มักจะเกิดขึ้นระหว่างการอนุรักษ์ลดน้อยลง และประสบผลสำเร็จดียิ่งขึ้น ต่อไปนี้เป็นสถาบันบางสถาบันที่มักจะมีส่วนเกี่ยวข้องด้วย

1. *สถาบันเพื่อการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม* มักจะเป็นของรัฐมีหน้าที่โดยชอบด้วยกฎหมายในการอนุรักษ์ ศิลปวัตถุ สถาปัตยกรรม และสิ่งแวดล้อม มีการแบ่งส่วนการทำงานเป็นส่วนกลาง และส่วนภูมิภาค รับผิดชอบด้านการบริหาร, การวางแผน การปฏิบัติที่เกี่ยวข้อง
2. *กองผังเมือง* เป็นหน่วยงานของเมือง มีหน้าที่รับผิดชอบในการวางผังในระดับต่างๆ เช่น ระดับภูมิภาค, ผังแม่บท, ผังรายละเอียด การออกแบบปรับปรุงรักษาศูนย์กลางเมืองโบราณ ฯลฯ
3. *การเคหะ* เป็นส่วนของรัฐเช่นเดียวกัน มีส่วนสำคัญในการพัฒนาของเมือง โดยรับผิดชอบ การจัดการพัฒนาทางที่อยู่อาศัย, การจัดหาที่อยู่อาศัยในระหว่างการอนุรักษ์, การดูแล, จัดหาแหล่งเงินทุนสำหรับโครงการต่าง ๆ ในย่านที่อนุรักษ์ ฯลฯ
4. *กระทรวงคมนาคม* เป็นอีกหน่วยงานหนึ่งของรัฐที่รับผิดชอบในส่วนที่เกี่ยวกับ การตัดถนนหนทางที่อาจก่อให้เกิดประโยชน์ หรือส่วนเสียแก่บริเวณที่จะอนุรักษ์
5. *องค์การท่องเที่ยว* เป็นหน่วยที่มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องกับโครงการ รับผิดชอบในการส่งเสริมการท่องเที่ยวในบริเวณของการอนุรักษ์ เพื่ออำนวยประโยชน์ในด้านรายได้แก่ผู้ที่อยู่ในบริเวณ, ร่วมมือในการวางแผนการอนุรักษ์ เช่น การวิจัยความเป็นไปได้ของโครงการ เป็นต้น
6. *สถาบันทางการเมือง* ซึ่งรับผิดชอบในการออกกฎหมายเพื่อประโยชน์ของการอนุรักษ์ เช่น กฎหมายเวนคืนกรรมสิทธิ์ที่ดิน เป็นต้น
7. *สมาคมหรือองค์การต่าง ๆ ที่เชี่ยวชาญในแต่ละสาขา* ในระดับชาติและนานาชาติ เช่น

   – UNESCO (United Nation Educational, Scientific and Cultural Organization)

รับผิดชอบในด้านเผยแพร่การศึกษาด้านอนุรักษ์ฯ

- ICOM (International Council of Museums) จัดตั้งโดย UNESCO รับผิดชอบในด้านการอนุรักษ์สิ่งมีค่าในพิพิธภัณฑ์
- ICOMOS (International Council on Monuments and Sites) จัดตั้งโดย UNESCO เช่นเดียวกัน รับผิดชอบเกี่ยวกับการอนุรักษ์ในวงกว้างขึ้น โดยเกี่ยวเนื่องถึงระดับเมืองและสิ่งแวดล้อม
- ICCROM (International Centre for the study of the Preservation and Restoration of Cultural Proeprty) เป็นสถาบันที่เน้นด้านการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ในแทบทุกสาขา โดยมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงโรม ประเทศอิตาลี ก่อตั้งขึ้นโดย UNESCO.

การจัดหาแหล่งเงินทุนสำหรับโครงการอนุรักษ์

การจัดหาแหล่งเงินทุนสำหรับการอนุรักษ์ นับเป็นปัญหาที่ค่อนข้างจะต้องประสบอยู่เสมอเพราะความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการจริง ๆ กับจำนวนของการลงทุนเพื่อด้านนี้ในปัจจุบันมักจะไม่ค่อยพอดีกันเสียเลย ปัญหาเหล่านี้แตกต่างกันไปในแต่ละประเทศ แหล่งเงินทุนที่รู้จักกันทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะในยุโรปมีดังนี้

1. *เงินทุนจาก Cultural fund* มีลักษณะเหมือนกับเป็นเงินงบประมาณที่รัฐมอบให้เพื่อการอนุรักษ์ มักจะไม่เพียงพอที่จะนำมาใช้ในโครงการ จึงอาจจะใช้เป็นเพียงเงินทุนในการจัดโครงการเพื่อสนับสนุนหาทุนในการอนุรักษ์ฯ อีกทีหนึ่ง
2. *เงินทุนจากส่วนบริการเทศบาล* (Municipal Services) ใช้สำหรับปรับปรุงถนน, สาธารณูปโภค ในเมืองหรือส่วนของเมืองที่ต้องการอนุรักษ์ไว้, การวิเคราะห์วางแผน ฯลฯ
3. *เงินทุนจากการเคหะ* ใช้สำหรับซ่อมแซมสภาพของที่อยู่อาศัยในเขตอนุรักษ์ รวมถึงสภาพแวดล้อม การจัดที่อยู่อาศัยชั่วคราวสำหรับผู้ที่อยู่อาศัยในบริเวณอนุรักษ์ระหว่างที่ปรับปรุงซ่อมแซมอาคาร
4. *เงินทุนจากองค์การส่งเสริมการท่องเที่ยว* ซึ่งโดยมากจะใช้ในการโฆษณาส่งเสริมการท่องเที่ยวบริเวณที่อนุรักษ์, สิ่งตีพิมพ์ต่าง ๆ และการจัดการในด้านอนุรักษ์ ฯ ที่เกี่ยวกับนักท่องเที่ยวโดยตรง

5. *เงินทุนจากสมาคมต่าง ๆ ในสาขาอื่น* เช่น สมาคมพ่อค้า, สมาคมอุตสาหกรรม
6. *เงินทุนจากต่างประเทศ* โดยได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลอื่น โดยอาจเป็นในรูปของการร่วมมือในการวิจัย, หรือโครงการของ United Nations.
7. *เงินทุนที่หาได้เองจากรายได้* (Self-financing) โดยได้จากการเก็บค่าผ่านประตู หรือการให้เช่าสถานที่ที่มีค่าดังกล่าว สำหรับกิจกรรมทางการค้า, การท่องเที่ยว เป็นต้น เงินทุนเหล่านี้ใช้สำหรับการดูแลรักษาบริเวณเป็นส่วนใหญ่
8. *เงินทุนจากแหล่งอื่น ๆ* เช่น ทุนที่ได้จากการกู้ยืม, การบริจาคจากมูลนิธิต่าง ๆ และบางเมืองอาจสามารถจัดรวบรวม ตั้งเป็นเงินทุนถาวรจากแหล่งต่าง ๆ

ข้อสรุป

จากข้อมูลในแง่ต่าง ๆ ข้างต้น เราพอจะสรุปได้ว่างานในด้านอนุรักษ์ฯ เป็นงานที่ซับซ้อนและละเอียดอ่อน มีขอบเขตที่กว้างขวางขึ้นทุกที ๆ การที่จะพัฒนาความเจริญในทางด้านนี้ให้ได้ผล จำเป็นจะต้องอาศัยปัจจัยหลายๆ อย่างเข้าช่วยเหลือและแก้ปัญหา เช่น นอกเหนือจากการจัดการวางแผนที่มีระเบียบขั้นตอนถูกต้อง และการแก้ปัญหาโดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญจากแต่ละสถาบันที่เกี่ยวข้องแล้ว ยังควรที่จะได้รับความร่วมมือโดยตรงจากส่วนกลาง เช่นรัฐบาลหรือเทศบาลเมืองในด้านบริหาร การจัดการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง รวมทั้งการให้ความร่วมมือจากชุมชนด้วย

ในประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างเรา จำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องมีข้อกำหนดที่แน่นอนถึงความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรม และศิลปสถาปัตยกรรมเหล่านี้ เนื่องจากปัญหาในด้านเงินทุนเป็นปัญหาใหญ่ และการพัฒนาขยายตัวของเมืองในทุกวิถีทาง มักจะให้ความสำคัญแก่การพิจารณาในด้านการอนุรักษ์น้อยเหลือเกิน เป็นผลให้เราเริ่มที่จะสูญเสียสิ่งที่ควรสงวนรักษาเหล่านี้ไปทุกที ๆ

เพื่อที่จะแก้ปัญหาดังกล่าวและเพื่อที่เราจะสามารถสงวนรักษามรดกที่มีค่าที่เรามีอยู่เป็นเอกลักษณ์ของชาติต่อไป เราพอที่จะสรุปประเด็นสำคัญที่จะต้องทำดังต่อไปนี้.–

1. รัฐบาลจะต้องพิจารณารายละเอียดต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์แก่การอนุรักษ์ ในระดับที่เหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริงของแต่ละประเทศ เช่น การกำหนดพระราชบัญญัติและกฎหมายเพื่อการอนุรักษ์ศิลปสถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อม, การจัดระเบียบองค์กรหรือสถาบันส่วนกลางให้สอดคล้องส่งเสริมกันเพื่อให้การดำเนินการได้ผลดีที่สุด, พิจารณาว่างบประมาณเกี่ยวกับการดำเนินการด้านอนุรักษ์ จะมาจากที่ใดบ้าง, การบริการของผู้เชี่ยวชาญใดบ้างสามารถที่จะให้ความร่วมมือในขั้นต่าง ๆ ได้

2. จะต้องมีการกำหนดบทบัญญัติในลักษณะของกฎบัตรนานาชาติหรืออย่างน้อยระดับชาติที่เหมาะสมกับสภาพที่เป็นจริงของประเทศ เพื่อที่จะเป็นสิ่งวัดในการประเมินค่าของสิ่งที่จะอนุรักษ์ให้เหมาะสมและถูกต้อง และสามารถที่จะตัดสินใจได้ว่าสิ่งไหนควรจะสงวนรักษา, สิ่งใดควรปรับปรุง, สิ่งใดควรเพิ่มเติม
3. ในด้านของสถาบันและผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง ควรที่จะกำหนดบทบาทที่แน่นอนของตนเอง เพื่อพัฒนาจุดเด่นนั้น ๆ ให้ดียิ่งขึ้น ร่วมมือให้ความช่วยเหลือในระหว่างสถาบัน เพื่อความก้าวหน้าในด้านอนุรักษ์ฯ พัฒนาความรู้ความเข้าใจด้านเทคนิคที่เกี่ยวข้องกับปัญหาด้านอนุรักษ์ในประเทศโดยตรงให้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจพื้นฐานในด้านอนุรักษ์ฯ แก่ประชาชนส่วนใหญ่ เพื่อให้พวกเขามีความเข้าใจ และมีความหวงแหนในมรดกทางศิลปวัฒนธรรมของพวกเขา
4. ในรายละเอียดของขั้นตอนการอนุรักษ์ฯ เราไม่สามารถจะถือเป็นมาตรฐานทั่วไปเหมือนกันของทุกประเทศจึงจำเป็นจะต้องปรับปรุงดัดแปลงเล็กน้อยให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น หรือภูมิประเทศ, ระบบสังคมเศรษฐกิจของแต่ละประเทศ สิ่งเหล่านี้ได้แก่ มาตรฐานการวัดคุณค่าของส่วนที่จะอนุรักษ์ฯ, มาตรฐานวัดสภาพของการเสื่อมโทรมของศิลปสถาปัตยกรรม, จำนวนขั้นตอนและเทคนิคที่ต้องทำ เป็นต้น

บรรณานุกรม

Brock, Ingrid; Giuliani, Paolo; Moisesen, Christian, *Il Centro Antico Di Capua, Metodi di Analisi per la Pianificazione Architettonico – Urbanistica, Marsilio* Editori, ICCROM Roma.

Barnett, Jonathan, *An Introduction to Urban Design*, ICON ED., Harper & Row Publishers, New York 1982.

Graeme Shankland, "Why Trouble with Historic Towns", in UNESCO, *The Conservation of Cities., Paris* : UNESCO, 1975.

Guglielmo De Angelis D' Ossat, *Guide to the Methodical Study of Monuments and Causes of their Deterioration*, Revised Ed., ICCROM 1982.

International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites, ICOMOS, ROME 1981.

Marasovic, Tomislaw, *Methodological Proceedings for the Protection and Revitalization of Historic Sites*, ICCROM, ROME.

Papageorgion, Alexander, *Continuity and Change* : *Preservation in City Planning*, Praeger Publishers, London 1971.